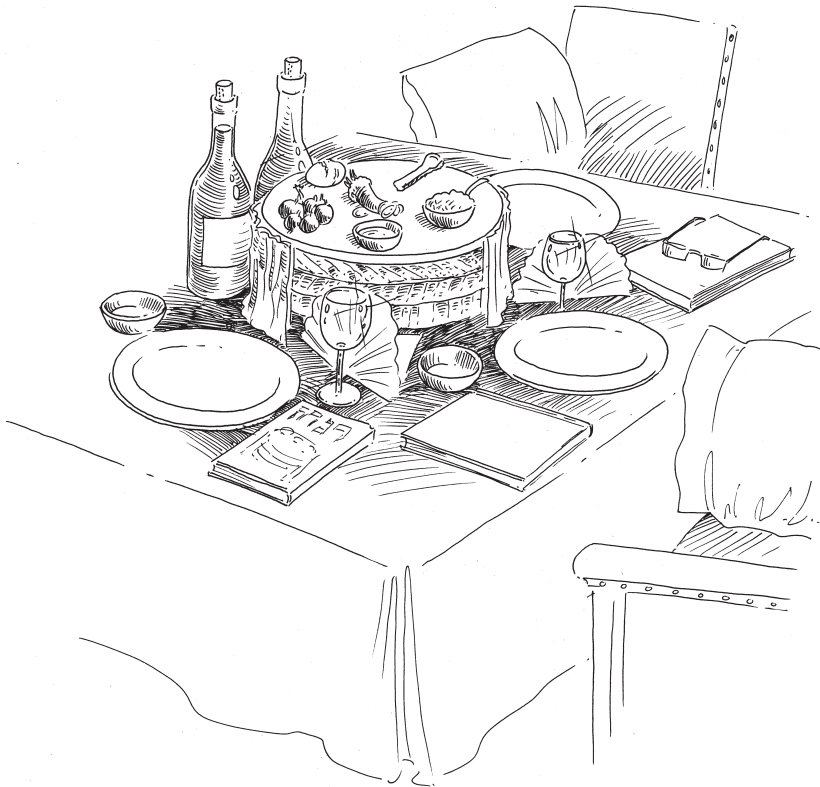

PESACH BROCHURE 5784

22-30 APRIL 2024

Eerste Seideravond: maandag 22 april
Tweede Seideravond: dinsdag 23 april

Inhoudsopgave

- 2 Voorwoord
- 3 Overzicht tijden erev Pesach
- 4 Kasjeren voor Pesach
- 5 Waar kunt u kasjeren?
- 6 Bedikat chameets
- 7 Chameets verbranden
- 8 Instructie verkopen chameets
- 9 Ta'anit Bechorim
- 9 Huisdieren
- 10 Pesach reizigers checklist
- 12 Verkoop Pesach-artikelen
- 13 Seidercursussen en sjoeriem
- 14 Vragen aan de rabbijn
- 15 Gezamenlijke seider-vieringen
- 16 Verkorte seider voor ouderen
- 17 Overzicht Pesach-producten
- 21 Woord van de rabbijn
- 23 Matzot van Hollandia
- 24 Kinderpagina

Colofon

Deze Pesachbrochure is een uitgave van:
 Het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap
 (NIK) en het Opperrabbinaat voor Nederland.
 De gegevens zijn opgesteld in overleg
 met opperrabbijn Padwa, verbonden aan
 de Israëlitische gemeente van Antwerpen,
 Shomre Hadas.

www.nik.nl

Vormgeving:

Suzan Breedveld

Illustraties:

Zijn wij minder?

Gebruik je ook stickers in je WhatsApp communicatie? Van die stickers om iemand te feliciteren of om op een balorige manier je afkeuring te laten blijken. Ik heb een sticker en daar staat op: een toets kun je herkansen, een feestje niet.

Toch is dat niet helemaal zo.

Eens per jaar is het Rosj Hasjana, maar we hebben ook Toe Bisjewat, het Nieuwjaarsfeest van de bomen. Eens per jaar is het Poeriem maar we hebben ook Jom Kippoeriem wat wordt uitgelegd als Jom Ke-Poeriem. Voor Pesach geldt zeker dat het een equivalent heeft. Wie op Pesach het Pesachoffer niet kon brengen, had een maand later, dus op 14 Ijar, een tweede kans. Om op die dag, die Pesach Sjenie wordt genoemd, Pesach te vieren, door dan het Pesach-offer te brengen.

In Wajikra (9:7) wordt Pesach Sjenie ingesteld. Mensen konden het Pesach-offer niet brengen omdat ze onrein waren. "Waarom worden wij achtergesteld om het offer te brengen op zijn tijdstip, dus als het Pesach is, temidden van de rest van het Joodse volk?", vragen zij. Waarop Pesach Sjenie werd ingesteld, de dag waarop zij voortaan de gelegenheid hebben om hun Pesach-offer te brengen.

Pesach is de enige feestdag die een herkansingsmogelijkheid heeft, met een andere datum waarop het feest gevierd kan worden. Waarom? Omdat Pesach het feest der feesten is, het feest waarmee het Joodse volksbestaan begon? Of omdat Pesach het feest is waarop iedereen individueel een mitswa heeft te vervullen: het brengen van het Pesach-offer in de Tempel in Jeroesjalaiem. Sjavoe'ot heeft geen individuele verplichting. Soekot heeft de individuele verplichting dat iedereen (kol ha-ezrach beJisraeel) in de Soeka zit, maar

Overzicht tijden erev Pesach

	datum	zone A'dam	zone 1	zone 2	zone 3	zone 4	zone 5
bedikat chameets	zondag 21 april	ná 21.40	ná 21.39	ná 21.36	ná 21.38	ná 21.39	ná 21.28
begin vasten bechorim	maandag 22 april	4.09	4.15	4.25	4.19	4.25	4.28
begin chameetsverbod	maandag 22 april	10.34	10.34	10.34	10.34	10.34	10.34
chameets verbranden vóór	maandag 22 april	12.07	12.07	12.07	12.07	12.07	12.07
begin sjabbat en jomtov	maandag 22 april	20.30	20.30	20.30	20.30	20.30	20.30

daarvoor geldt dat het gaat om verblijven, en wie kan nu niet 'gewoon verblijven'? Maar voor Pesach geldt dit niet. Soms kon men geen offer brengen omdat men onrein was. Terwijl dit wel op het exacte moment, namelijk 14 Niesan, en niet op een andere dag moest gebeuren. Daar was dus een inhaalmoment voor nodig en dat was Pesach Sjenie.

Degenen die vroegen om niet uitgesloten te worden van het kunnen brengen van het Pesach-offer, zeiden: "*Lama nigara*, waarom worden wij als minder beschouwd?" HKB" antwoordt door het instellen van het inhaalmoment, Pesach Sjenie: "Jullie zullen niet als minder worden beschouwd". Daarin ligt ook de boodschap van Pesach. Je was slaaf in Egypte, je werd als slaaf automatisch als minderwaardig beschouwd. Minderwaardigheid is de karakteristiek van het slaaf-zijn. Omdat je slaaf bent, ben je minderwaardig. Het slaaf-/niet meer slaaf-zijn is wat we gedenken en vieren op Seideravond, op de avond van 14 naar 15 Niesan. Het moment dat het Pesach-offer werd gebracht en geconsumeerd. Maar sommige mensen konden dat offer op die dag

niet brengen, en die konden dus de uittocht uit Egypte ook niet gedenken. Toch zullen zij niet als minder worden beschouwd, ze hebben hun inhaalmogelijkheid een maand later. We hebben geen offers meer, maar we hebben nog steeds op onze kalender en in de Loeach de datum van Pesach Sjenie staan.

Voor ons geldt geen *lama nigara* – waarom zijn wij minder. Zeker op de feestdag van Pesach moeten we ons realiseren dat er niet zoiets mag zijn als anderen als minder te beschouwen.

We leven in een maatschappij van superconsumentisme. Bij alles wat we doen vragen we ons af: what's in there for me; wat krijg ik ervoor terug? Maar dat is niet de weg die Tora ons voorhoudt. *Lama nigara*, hoezo is de ander minder. Integendeel! Aan het begin van de Seider zeggen we: *kol dichfien jete wejechoel* – iedereen kan komen en mee-eten. Het is niet: wat krijg ik ervoor terug, het is: jij bent niets minder.

Ruben Vis

Instructies voor het kasjeren voor Pesach

Kasjeren van het gerei

Bij voorkeur gebruiken wij op Pesach eetgerei en vaatwerk dat slechts voor dit feest bestemd is. Wil men ook de voorwerpen van ‘door het jaar’ gebruiken, dan bestaat daartoe in sommige gevallen de mogelijkheid van kasjeren. Chameets-voorwerpen die niet op Pesach worden gebruikt, moeten goed worden opgeborgen.

Waar een gemeentelijke gelegenheid tot het kasjeren van vaatwerk aanwezig is, moet men hier bij grote voorkeur gebruik van maken. Kan dit niet, dan volgen hier de belangrijkste bepalingen.

- De te kasjeren voorwerpen moeten de laatste 24 uur voor het kasjeren geheel schoon en ongebruikt hebben gestaan. Alle te kasjeren voorwerpen moeten vooraf intensief en aanslagvrij zijn gereinigd.

Een chameets pan waarin men kasjert, moet eerst zelf worden gekasjerd. Daartoe wordt de pan tot de rand met water gevuld en opgezet tot het water kookt. Dan werpt men er een gloeiende steen in of houdt er een pook in die eerst op het vuur tot gloeien is gebracht, zodat het kokende water over de rand loopt.

Daarna dompelt men de te reinigen voorwerpen eenmaal (met behulp van een net of mandje) in de pan, zodat de voorwerpen geheel worden omgeven door het water, dat voortdurend op kookhitte wordt gehouden. Hiervoor houdt men tegelijkertijd met de te kasjeren voorwerpen een gloeiende pook of steen in het kokende water. Men neemt de voorwerpen er dan dadelijk weer uit (eventueel met een tang) en spoelt ze met koud water af.

- Vorken, lepels, aluminium borden of pannen, messen uit één stuk en alle houten voorwerpen kunnen op deze wijze worden gekasjerd. Indien de aluminium pannen niet uit één stuk zijn vervaardigd, kunnen ze worden gekasjerd, mits de plekken waar de delen zijn vastgeklonken vóór het kasjeren met een gas- of steekvlam worden gegloeid. Voorwerpen van aardewerk (en ook porselein) en hoorn kunnen niet worden gekasjerd en dus niet tijdens Pesach gebruikt worden.

- Fornuizen, gastoestellen, e.d. moeten worden gegloeid. Elektrische kookplaten dienen een tijd lang hoog te branden nadat ze eerst goed zijn gereinigd. Daarna gloeit men ze van buiten met een steekvlam, indien het niet mogelijk is ze met aluminiumfolie te bedekken. Ovens moeten goed worden gereinigd, bijvoorbeeld met een ovenreiniger. Hierna kasjert men met een steekvlam.

Losse delen worden met aluminiumfolie bedekt.

De wanden van magnetrons worden niet warm, zoals de andere typen ovens. Reinig de magnetronoven zorgvuldig, plaats er een open glazen bak in met water met een beetje schoonmaakmiddel en zet de magnetron aan zodat de damp vrij kan circuleren.

- Aanrechten, gootstenen, keukentafels (ook formica) enz. kunnen door het gieten van kokend water over een gloeiende steen of pook worden gekasjerd. Het is aan te bevelen om voor Pesach voor een aparte afdekking zorg te dragen.

Kasjeren van glaswerk

Glas wordt als volgt gekasjerd:

- Het glas dient minimaal 24 uur zonder onderbreking in water ondergedompeld te zijn.
- Daarna dient het water verschoond te worden en moet het glas opnieuw minimaal 24 uur onder water staan.
- Daarna dient opnieuw het water verschoond te worden en moet het glas voor een derde keer 24 uur onder water staan.
- Voorwerpen van Pyrex, Durablex enz. kunnen niet worden gekasjerd.
- Informatie over het kasjeren van afwasmachines en plastic voorwerpen, is verkrijgbaar bij het rabbinaat.

Waar kunt u kasjeren?

Voor het kasjeren van uw vaatwerk en het touwelen in het mikwe kunt u op de volgende plaatsen terecht:

Amsterdam

JCC (kasjeren en touwelen)

Woensdag 17 april van 11:00 tot 18:00

Informatie over kosten via:

www.nihs.nl of info@nihs.nl

Den Haag

Voor informatie kunt u mailen:

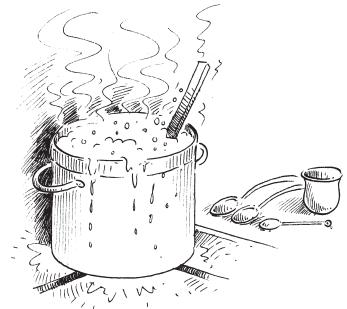
rabbi@joodsdenhaag.nl

Rotterdam

Op afspraak:

jvorst@nig-rotterdam.nl

06-242 533 07

Pesach, de seder... ze vormen ons geestelijk erfgoed.

Ooit er aan gedacht wat u zou willen dat er met uw stoffelijk erfgoed zou kunnen gebeuren? Over 120 jaar...

Het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap geeft, jaar in jaar uit, deze publicatie uit en doet nog veel meer. Op het gebied van onderwijs, jeugd- en jongerenwerk, boekpublicaties, het beheer van oude begraafplaatsen en de behartiging van joodse belangen.

Misschien wilt u er ook aan bijdragen? Over 120 jaar?

Overweeg dan te legateren aan het NIK, door de Belastingdienst aangemerkt als een Algemeen Nut Beogende Instelling.

Meer informatie bij het secretariaat van het NIK, info@nik.nl, tel. 020-301 84 84; Kalfjeslaan 380, 1081 JA Amsterdam.

Chameets-onderzoek – bedikat chameets

Het chameets-onderzoek is dit jaar op zondag 21 april na nacht (zie tijden blz. 3).

Voordat het onderzoek begint zegt men een beracha:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל בְּעוֹר חֲמִיץ.

Baroech atta H' Elo-kenoe melech ha'olam asjer kidesjanoe bemitsvotav vetsivanoe al bi'oe'r chameets.

“Geprezen bent U, o G'd, Koning van de wereld, Die ons geheiligd heeft met Zijn geboden en ons opgedragen heeft chameets te verwijderen”.

Wanneer verschillende mensen samen bedikat chameets doen, moeten allen de beracha die meestal wordt uitgesproken door de ba'al habajit (de heer des huizes), horen. Zij antwoorden met 'amen'.

Indien men zelf niet in de gelegenheid is om chameets te zoeken, mag men een sjaliach (vertegenwoordiger) aanstellen. Wanneer de sjaliach de bedikat chameets alléén doet, zegt hij de beracha.

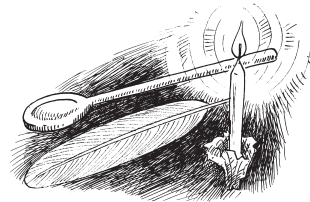
Tussen de beracha aan het begin van het onderzoek en de verklaring van nietigheid van chameets die na het onderzoek wordt uitgesproken, mag er niet worden gesproken, tenzij de interruptie te maken heeft met het zoeken en wegruimen van chameets.

Gebruikelijk is om het chameets te zoeken met een brandende kaars, omwikkeld met een handvat van aluminiumfolie. Eventueel kan men een zaklantaarn of het lampje op en mobiele telefoon gebruiken. Sommigen nemen een veer, een houten lepel en een zakje om het gevonden chameets in te deponeren. Wanneer men chameets heeft gevonden, moet men het goed opbergen om het de volgende ochtend te verbranden.

Nadat alles goed onderzocht is, zegt men de volgende verklaring:

כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאַכָּא בְּרִשׁוּתִי
דְלָא חֲמִיתָהּ וְדְלָא בְּעֵרְתָהּ לְבִטְיֵל
וְלִהְיוּ הֶפְקֵר בְּעַפְרָא דְאַרְעָא.

“Al het chameets en het gerezene dat zich in mijn gebied bevindt, dat ik niet gezien heb en niet vernietigd heb en waarvan het bestaan mij niet bekend is, verklaar ik nietig zoals het stof der aarde”.

Chameets verbranden

Al het chameets, behalve het chameets dat door middel van een volmacht via het rabbinaat aan een niet-Jood is verkocht, dient voor het ingaan van het chameetsverbod op maandag 22 april te worden verbrand vóór 12.07 uur.

Na het verbranden zegt men:

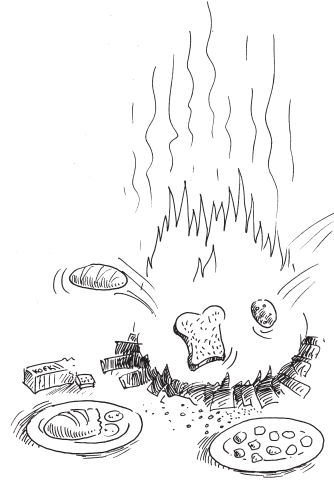
כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִפְא בְרִשׁוּתֵי
דְחֲמִיתָהּ וְדָלָא חֲמִיתָהּ דְבִעֲרִיתָהּ
וְדָלָא בִעֲרִיתָהּ לְבָטִיל וְלֹהֲוֵי הֶפְקֵר
כְּעִפְרָא דְאֶרְעָא.

“Al het chameets en het gerezene dat zich in mijn gebied bevindt, zowel dat ik gezien heb als dat ik niet gezien heb, zowel dat ik weggeruimd heb als dat ik niet weggeruimd heb, verklaar ik nietig zoals het stof der aarde”.

Gelegenheid tot chameets verbranden

Gelegenheid tot chameets verbranden, erev Pesach, 22 april

- Bij AMOS sjoel, Amsterdam, 9.15-10.30 uur.
- Bij Bankras-sjoel, Amstelveen, 10.30-12.00 uur.

HANDIGE CHECKLIST VOOR HET ZOEKEN NAAR CHAMEETS

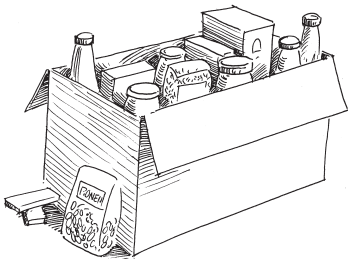
☐ zolder, kelder	☐ in en om grote apparaten	☐ boeken
☐ kantoor	☐ zakken en omslag van kleding	☐ kasten en laden
☐ tuin en veranda	☐ schooltassen, koffers	☐ vuilnisbakken
☐ dierenhokken	☐ meubilair, kinderstoelen	☐ stofzuigerzakken
☐ garage en auto('s)	☐ kinderwagen, bakfiets	☐ toetsenborden
☐ toilettafel/-kast	☐ school- en sjoelkuisjes	☐ telefoonhoesjes

Instructie verkopen chameets

Het is de plicht (mitswa) ervoor te zorgen dat gedurende Pesach zich geen enkel chameets in Joods bezit bevindt, ongeacht waar zich dit bevindt. Het chameets wordt daarom vernietigd, in openbare vuilcontainers gestort, of weggegeven aan een niet-Jood.

Ten onrechte meent men vaak dat het rechtstreeks aan een niet-Jood verkopen van chameets of het verkopen van chameets via een volmacht aan het rabbinaat, een verplichting is die behoort bij de voorbereidingen van Pesach.

Het is alleen zo dat wanneer men zijn chameets niet wil vernietigen, of wegschenken, er de mogelijkheid tot verkoop bestaat. Geadviseerd wordt om de verkoop via een volmacht aan het (opper-) rabbinaat te realiseren.

NIHS Amsterdam

Tot zondag 21 april, 12.00 uur. Formulieren die na deze datum/tijd binnenkomen worden niet meer meegenomen als verkochte chameets. In dat geval blijft de chameets in uw bezit.

Online via:
nihs.nl/formulieren/pesach-chameets-verkopen

Maak het verschuldigde bedrag over op:
 NL40ABNA0436585200
 t.n.v. NIHS Amsterdam
 o.v.v. chameetsverkoop.

Het formulier kan ook per email of per post worden verstuurd. Vraag in dat geval een formulier op bij de NIHS Amsterdam via rabbinaat@nihs.nl.

NIG Rotterdam

Tot donderdag 18 april, 14.00 uur
 A.B.N. Nieuwpoortstraat 19,
 3039 XL Rotterdam
jvorst@nig-rotterdam.nl

Ta'anit bechorim

De begintijd voor de vastendag voor de eerstgeboren mannen en jongens vindt u op blz. 3. In diverse synagogen vindt na het einde van de ochtenddienst een siejoem (het beëindigen van een Talmoedtraktaat of een zesde deel van de Misjna) plaats, gevolgd door een se'oedat mitswa (een feestelijke maaltijd). Eerstgeboren deelnemers hieraan hoeven de rest van de dag niet te vasten.

Vasten begint om 04:25 uur.

Huisdieren

Het verbod om tijdens Pesach chameets in huis te hebben kan ook gevolgen hebben voor uw huisdieren. Veel soorten diervoeding bevatten namelijk granen die men niet in huis mag hebben. Daarnaast wordt er vaak soja, rijst of maïs aan toegevoegd, die uw viervoeter, vogel of vis, in tegenstelling tot uzelf, wel mag eten. Omdat de meeste honden en katten geen liefhebbers van matzes zijn, geven we hier een paar algemene tips.

- Geef het dier zoveel mogelijk vers voer: vis, hart, pens enzovoorts. Koop het voor Pesach en vries het in kleine dag porties in.
- U kunt er eventueel wat in bouillon verkruid melde matze doorheen doen.
- Blickvoer dat geen granen bevat is toegestaan.

Voor vragen omtrent overige diersoorten en hun voeding op Pesach kunt u contact opnemen met de ressortale rabbinaten. Let op: sommige dieren kunnen bij een plotselinge verandering van voeding erg ziek worden. Raadpleeg hiervoor uw dierenarts.

Pesach reizigers checklist

1. Verkooptransacties moeten bij voorkeur plaatsvinden bij ter zake kundigen op halachisch gebied van koop en verkoop. Als men gaat logeren op een adres in het buitenland is het aan te bevelen de verkoop van chameets te laten plaatsvinden bij een van de rabbinaat in Nederland alvorens vertrek.

2. Ook bij het benoemen van een gevolmachtigde of sjaliach verkoop, moet het bovenstaande – punt 1 – in acht worden genomen.

3. Het verkopen van het chameets, alsook de gevolmachtigde voor de verkopen van chameets, moet aan de persoon als genoemd onder 1 de tijden worden opgegeven van de plaats waar hij/zij is in het buitenland bij verkoop en het wederom in bezit krijgen na afloop van het chameets verbod.

Scenario's voor chameets voor wie tijdens Pesach niet thuis is:

Hoofdverblijf

Als u meer dan 30 dagen voor Pesach weggaat (en pas terugkomt na Pesach):

- Bedikat chameets is niet nodig.
- Chameets moet verkocht worden en Kol Chamira verklaard vóór de laatste tijd van het bezitten van chameets op Erev Pesach.

Als u binnen 30 dagen voor Pesach weg gaat:

- Bedikat chameets is verplicht
  - op de avond voor u weg gaat, met nacht, met kaarslicht.
  - Er wordt geen beracha gezegd.
  - Kol Chamira moet wel worden gezegd, maar 'Bersjoeti' (in mijn bezit) moet vervangen worden door 'Bebaita Hadeen' (in dit huis).
  - Er kan ook een sjaliach (vertegenwoordiger) aangewezen worden om de Bedikat Chameets namens hun te doen te doen op Erev Pesach.
  - Het is beter om wel de Bedikat Chameets te doen dan om zichzelf vrij te spreken van de verplichting van de Bedikat Chameets door het huis op 13 Niesan al te verkopen. Als dit wel nodig is, bespreek dit dan met uw rabbijn.
- Chameets moet verkocht worden en Kol Chamira verklaard vóór de laatste tijd van het bezitten van chameets op Erev Pesach.

Bestemming (hotel)

Als u chameets heeft meegenomen: Bedikat Chameets moet gedaan worden met beracha.

Als u geen chameets heeft meegenomen: Bedikat Chameets moet gedaan worden zonder beracha.

Zorg ervoor dat het chameets verkocht is vóór het laatste tijdstip dat chameets in bezit mag zijn in de plaats waar u verblijft en dat het pas terug gekocht wordt nadat Pesach voor u voorbij is in de plaats waar u verblijft.

Bij het vliegen

Zorg ervoor dat de kosjere maaltijd kosjer voor Pesach gecertificeerd is, en dat de dubbele verpakking van de warme maaltijd niet kapot/gescheurd is (dit geldt voor het hele jaar, niet alleen voor Pesach). Men zou geen warme dranken moeten nemen, en er van uitgaan dat de koude dranken niet voor Pesach zijn gecertificeerd, tenzij dit duidelijk is aangegeven.

In een hotel

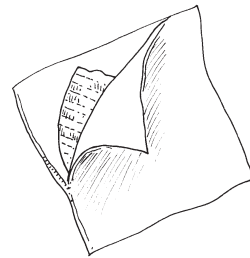
De waterkoker in een hotelkamer (of ergens in het hotel) kan niet gebruikt worden tenzij duidelijk is aangegeven dat deze kosjer voor Pesach is gecertificeerd.

Verkoop Pesach-artikelen

Amsterdam

- Davids Corner
Kastelenstraat 69
020-644 7567
- Jumbo Amsterdam
Kastelenstraat 70
020-301 2680
- Mouwes
Kastelenstraat 261
020-661 0180

Speciale PESACH aanbiedingen

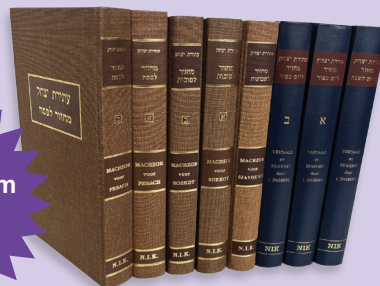

Haggada
€ 14,50

Haggada
& Machzor
Pesach
€ 25

set
Machzorim
8-delig
€ 75

Bestel nu!

WIZO Giftshop
www.wizogiftshop.nl

Seidercursussen en op Pesach gerichte sjoeriem

Seidercursus en sjoer

Rabbin Katz

Beginners 10 april 20.00-21.30

Gevorderden 17 april 20.00-21.30

Voor meer informatie:

www.hetseminarium.nl

Halachische voordrachten

Sjabbat 20 april:

Rabbin H. Groenewoudt

Sjoel Amstelveen, 20.15 uur

Een week eerder, op zondag 6 nisan / 14 april, houdt Rabbin Eliezer Wolff een halachische voordracht in Sjoel Amstelveen, aansluitend aan sjachariat (08:15 uur); voor ontbijt wordt gezorgd.

NIK Maandbericht

Neem een e-mailabonnement op maandelijks nieuws en Joodse wijsheid!

Het NIK stuurt maandelijks een e-letter uit: het NIK Maandbericht. Het maandbericht brengt het nieuws van het NIK en geeft inzicht in de evenementen en gebeurtenissen in Joods Nederland aan de hand van posters, artikelen, verslagen en foto's. Heb je interesse in het maandelijks ontvangen van dit maandbericht? Meld je dan aan via de homepage van onze website www.nik.nl of stuur een e-mail aan info@nik.nl onder vermelding van 'maandbericht'.

Daarnaast... is het NIK met nieuws en achtergronden te vinden op Facebook en Twitter.

Je vindt onze pagina als je in de zoekbalk van Facebook intypt: NIK Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap Joodse Gemeenten.

Via Twitter kun je ons volgen via @JoodsNL.

Ga jij ons ook daar volgen?

Met soms een leuke primeur!

NIK mijn Jodendom.

Kasjroetmededeling 5782-3 ijsjes
Net voor het echte warme weer een aantal nieuwe ijsjes op de kasjroetlijst!

MEDEDELING 5782-3

Het Opperrabbinat voor Nederland brengt de volgende aanvullingen en/of wijzigingen de KASJROETLIJST 5782 ter kennis van het publiek:

Productnaam	Verpakking	Status
Cornetto classico	Pak 8 stuks	M
Cornetto mini classico	Pak 6 stuks	M
Cornetto soft chocolatey	Pak 4 stuks	M
Cornetto strawberry	Pak 8 stuks	M
Cornetto vegan classico	Pak 4 stuks	M
Magnum almond remix	Pak 3 stuks	M
Magnum double caramel	Pak 4 stuks	M
Magnum gold caramel billionaire	Pak 4 stuks en beker 440 ml	M
Magnum double ruby berries & cream	Beker 440 ml	M
Magnum double salted caramel	Beker 440 ml	M
Magnum white chocolate & cookies	Beker 440 ml	M

Vragen aan de rabbijn

Na afloop van voordrachten met praktische Pesach-adviezen maar ook op andere momenten heeft u wellicht nog vragen. Neem dan contact op met een rabbijn in uw regio.

NIHS Amsterdam

Rabbinaat NIHS
(kantoor gesloten tijdens Pesach)
Vragen kunnen tot 18 april worden gesteld
telefonisch tot 13:00 uur:
020-646 00 46
per e-mail tot 17:00 uur:
rabbinaat@nihs.nl

NIG Den Haag

- Rabbijn S. Katzman
070-347 02 22
rabbi@joodsdenhaag.nl

NIG Noord-Holland NW

- Rabbijn S. Spiero
023-532 07 07
rabbijnspiero@nignhnw.nl

NIG Nijmegen

- Rabbijn M. Levine
06-215 865 75
rabbijn@nignijmegen.nl

NIG Rotterdam

- Rabbijn J. Vorst
06-242 533 07
jvorst@nig-rotterdam.nl

IPOR Rabbinaat

020-301 84 95
rabbinaat@ipor.nl

- Opperrabbijn B. Jacobs
06-536 749 29
rabbi.jacobs@planet.nl

Opperrabbinaat voor Nederland

- Opperrabbijn Padwa
kosher@nik.nl

Gezamenlijke seider-vieringen

In de volgende plaatsen worden gemeenschappelijke seidermaaltijden georganiseerd. Let op: meld u tijdig aan. Er zijn kosten aan verbonden.

Amsterdam

Chabad on campus
voor studenten en young professionals
Eerste seider maandag 22 april 21.00 uur
Tweede seider dinsdag 23 april 22.00 uur
Aanmelden:
chabadoncampus.nl/passoverseder2024

Mishpoche – in het Nederlands
Eerste seider maandag 22 april 20.00 uur
Volwassenen € 35, kinderen € 20
Aanmelden:
mishpoche.nl of 06-122 077 00

Chabad Centraal Amsterdam
Eerste seider maandag 22 april 19.30 uur
Aanmelden:
<https://app.flowiz.io/amsr/f/9979/>

Sjoel west
Pesach lunch 28 april
Aanmelden:
sjoelwestamsterdam@gmail.com

NIG Leeuwarden

Eerste seideravond maandag 22 april
20.00 uur
Aanmelden: nigleeuwarden@live.nl
kosten: € 20 per volwassene

NIG Rotterdam

Informatie via 06-168 404 07

NIG Zwolle

Maandag 22 april
Kosten: € 25 per volwassene
Aanmelden:
joodsegemeentezwolle@ziggo.nl
of 06 516 96 316.

Verkorte seider voor ouderen

Vóór de eigenlijke Seider

Vóór de eigenlijke Seider kunnen de volgende teksten worden gelezen en/of besproken.

1. Vanaf **MA'ASEE BERABBI ELI'EZER** op blz. 8 t/m 1e helft blz. 12.
2. Overslaan naar **TSEE OELEMAD** op 2e helft blz. 13 t/m blz. 18 onderaan.
overslaan blz. 19 – 1e helft, de **TIEN PLAGEN**.
en dan verder op 2e helft van deze blz. 19 t/m blz. 23.

[In de Hagada volgt nu de maaltijd met alles er voor en er na. Dat is allemaal voor straks, later bij de eigenlijke Seider].

3. Op de eerste avond overslaan naar blz. 52: **OEWEGEEN WAJEHIE**.

Op de tweede avond overslaan naar blz. 55: **OEWEGEEN WA'AMARTEM**.

4. Op beide avonden verder **KIE LO NA'È** bovenaan op blz. 57 en 58.

Daarna:

ADIER HOE midden op tweede helft blz. 60,

ECHAD MIE JODEE'A midden op tweede helft blz. 62 en

CHAD GADJA bovenaan op blz. 67.

De eigenlijke Seider

1. **KIDDOESJ** op blz. 4 en 5. De eerste beker. Alle bekers worden links leunend (voor minstens iets meer dan de helft) leeggedronken.
2. **OERECHATS, KARPAS, JACHATS** op blz. 6.
3. **HA LACHMA 'ANJA** onderaan op blz. 6.
t/m **AWADIEM HAJJENOE** op de eerste helft van blz. 8.
4. Overslaan naar **BAROECH SJOMEER HAVTACHATO** op tweede helft van blz. 12.
en vervolgens **WEHIE SJÈ'AMEDA** op blz. 13.
5. Overslaan – alleen naar de eerste helft van blz. 19: de **TIEN PLAGEN: EELOE ÈSER MAKOT**.
6. Verder **RABBAN GAMLIE'EEL** bovenaan op blz. 24.
7. En vervolgens worden de eerder overgeslagen teksten gezegd t/m blz. 28.
8. Daarna op blz. 29 en verder: **RACHTSA** – het wassen van de handen, het eten van **MOTSIE, MATSA, MAROR, KOREECH**.
9. Vervolgens de eigenlijke maaltijd, met als 'toetje' de **AFIKOMAN-MATSA** en het **BENSJEN** op blz. 31.
10. Hierna de tekst tot het einde van de Hagada, overslaan wat eventueel al is gezegd.

OMER-TELLING: op de tweede avond wordt – indien mogelijk staande – de 1e dag van Omer geteld. Blz. 62.

Einde van de Seider. Welterusten.

Overzicht Pesach-producten

Voor gebruik op Pesach verboden artikelen

Artikelen die op Pesach niet ons eigendom mogen zijn:

Alcoholhoudende dranken zonder Pesachzegel, beschuit, bier, biscuits, bouillonblokjes, brood, bruine suiker, lichte en donkere basterdsuiker, cornflakes, crackers, custardpudding en vlapoeder, drop, essences, gebak, gort, gries, havermout, koekjes, macaroni en andere pasta-deegwaren, matzes zonder Pesachzegel, medicijnen*, meel (paneer-, zelfrijzend en andere soorten meel), ontbijtkoek, vermicelli en alle overige producten die één of meer van de vijf graansoorten bevatten (tarwe, rogge, gerst, haver en spelt).

Artikelen die opgeborgen mogen worden:

Balletjes of zuurtjes (mits geen meel bevattend), bessensap, boter, citroen- en tomatensap, chocolade in alle vormen (mits geen meel bevattend), gember, honing, jam, kokosmeel, maïzena, mayonaise (mits geen meel bevattend), mosterd (mits geen meel bevattend), peulvruchten, pindakaas, rijst, rijstvlokken, kindermeel (voor zover het een rijstproduct is), siropen, specerijen, poeder- en vanillesuiker, tandpasta, tafelzuur, eau de cologne en parfums.

Toegestane artikelen

a. Artikelen bereid onder toezicht van het Opperrabbinaat voor Nederland:

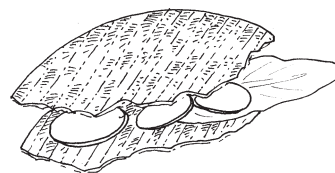
- matzes
- matzemeel
- kaas
- haring
- advocaat en likeur

Deze producten dienen voorzien te zijn van het Pesachzegel.

b. Onder Rabbiniaal Toezicht voor Pesach bereide artikelen

Matzes Hollandia 2024

Let op: uitsluitend matzes met wikkel van het Opperrabbinaat voor Nederland met het juiste jaartal, 5784, zijn *kosher le pesach*.

Overzicht Pesach-producten

PRODUCT		OPMERKING
Aardappelzetmeel	J/N	Mits in de allergenenverklaring geen chameets vermeld staat
Bakpoeder	J/N	Puur sodiumbicarbonaat is akkoord zolang er geen maizetmeel of maltodextrine in zit
Bevroren fruit	J	Toegestaan mits er geen ascorbinezuur (vitamine C) of citroenzuur in verwerkt zit als antioxidant. (Uiteraard moeten relevante soorten fruit worden onderzocht op ongedierte.)
Bevroren vis	J	Toegestaan zowel heel als filet mits met huid en zuiver. Er mogen geen ingrediënten aan zijn toegevoegd. Zalm mag ook zonder huid.
Cacaopoeder	J	
Fruit	J	
Fruitsap	J/N	Zuiver vruchtensap van citrusvruchten is geoorloofd mits er geen antioxidanten in zitten. Appelsap en andere soorten sap zijn niet geoorloofd, omdat er vaak stoffen in zitten die op Pesach niet genuttigd mogen worden.
Geraspte kokosnoot	J	
Groenten (vers)	J/N	Asjkenaziem: geen peulvruchten, sperziebonen en snijbonen.
Hand sanitisers	J	
Koffie gebrand	J/N	Geroosterde gemalen koffie is toegestaan, gedecaffeïneerde koffie niet.
Koffie Instant	J	Nescafé en Douwe Egberts zijn toegestaan, gedecaffeïneerde instantkoffie niet
Melk: (chalav akoem)	J/N	Gewone melk en magere melk zijn toegestaan. Melk op basis van haver, soja, amandelen of kokos is niet toegestaan.
Noten (gemalen)	J	
Noten (heel)	J/N	Alleen rauwe en/of geblancheerde noten zijn toegestaan. Geroosterde noten zijn niet toegestaan.
Olie	J	Zuivere zonnebloemolie

J = Ja. Kan worden goedgekeurd.

J / N = Opmerking controleren.

Overzicht Pesach-producten

PRODUCT		OPMERKING
Olijfolie	J/N	Extra Virgin olijfolie en geperste olijfolie. Geraffineerde olie etc. is niet toegestaan.
Peper	J	Zwart en wit.
Poetsmiddelen	J	Hagerty, Silvo
Rozijnen	J/N	Sun Maid rozijnen zijn toegestaan. Zijn deze niet beschikbaar, dan mogen ook rozijnen van andere merken worden gebruikt mits er niets aan is toegevoegd.
Schoonmaakmiddelen	J	Zoals Cif en Vim.
Specerijen: knoflook, ui, gember, kaneel	J/N	Het betreft zuivere specerijen zonder toevoegingen. Mengsels zijn niet toegestaan. Gember mag worden gebruikt mits er geen suiker aan is toegevoegd.
Suiker	J/N	Witte suiker is toegestaan, ook suikerklontjes. Rietsuiker is ook toegestaan. Bruine basterdsuiker alleen ORT Kosjer Le-Pesach.
Synthetische afwasmiddelen	J	Zoals Dreft en Dubro.
Tandpasta	J/N	Gewone tandpasta mag worden gebruikt mits er geen sorbitol aan is toegevoegd.
Tapiocazetmeel	J/N	Mits in allergenenverklaring geen chameets vermeld staat.
Thee	J	Zuivere zwarte en groene thee is toegestaan. Thee met aroma en/of smaak is niet toegestaan. Earl Grey mag niet worden gebruikt.
Toiletzeep	J	Niet voor vaatwerk.
Water in flessen	J	Zuiver water met en zonder koolzuur is toegestaan.
Zoetstof	J	Natrena (vloeibaar en poedervorm) en Hermesetas tabletten.
Zout	J	

J = Ja. Kan worden goedgekeurd.

J / N = Opmerking controleren.

Overzicht Pesach-producten

Babyvoeding

De volgende producten mogen weliswaar door baby's genuttigd worden, doch niet in aanraking komen met het Pesachvaatwerk. Pannen, borden etc. dienen apart gehouden te worden en apart te worden afgewassen.

- Mead Johnson: Enfamil AR 1 & 2, Nutramigen LLG 1 & 2, Pregestimil LIPIL.
- Nenatal BMF, Nenatal Protein Fortifier*, Nenatal Start*, Nutrilon DuoBalans 1* & 2*, Forte 1* & 2*, Omneo 1* & 2*, Prefea 1* & 2*, Prosyneo H.A. 1* & H.A. 2*, Standaard 1* & 2*, Standaard 1* & 2* kant en klaar.
- Nutricia Olvarit: Rijstbloem
- Nutricia Olvarit: groenten en fruit serie:
  - 4m: 00 Appel (8591119001924), 01 Banaan (8591119001962), 04 Peer (859119002105), 22 Perzik Appel (8591119002020), 72 Broccoli (5900852926549), 73 Bloemkool (5900852926556), 75 Wortel (5900852926570).
  - 6m: 57 Appel Banaan Sinaasappel (8591119002198)

Geneesmiddelen

Over het gebruik van geneesmiddelen op Pesach raadplege men het Opperrabbinat voor Nederland of het ressortale rabbinaat. Verander geen enkel medicijn zonder eerst uw arts te raadplegen.

Let op 1:

Alle artikelen die voor het gebruik op Pesach geoorloofd zijn zonder onder rabbinaal toezicht Kasjeer-Le-Pesach te zijn bereid, dient men vóór Pesach te kopen.

Let op 2:

Er zijn meerdere artikelen uit Israël, Frankrijk en andere landen verkrijgbaar met een zegel of opdruk ORT Kasjer lePesach, die volgens de Asjkenazische traditie desondanks ongeoorloofd zijn omdat zij *kitniot* (peulvruchten) bevatten. Lees goed op de verpakking en bij twijfel raadplege men zijn rabbinaat.

Let op 3:

Ook voor slaolie en bruine suiker geldt: uitsluitend geoorloofd indien ORT Kasjer lePesach.

Inlichtingen

Inlichtingen over artikelen waarover twijfel bestaat kan men – mits tijdig aangevraagd – zijn te verkrijgen bij het Opperrabbinat voor Nederland, kosher@nik.nl, of bij de ressortale rabbinaten.

De website www.oukosher.org bevat een lijst van producten met een OU-hechsjer (een O met een U erin) die het hele jaar kosjer voor Pesach zijn, zonder dat ze de P van Pesach in het hechsjer hebben staan.

Woord van de rabbijn

De vier zonen – de tweede zoon

In de *Haggada* lezen we een prachtig stukje: “De Tora spreekt over vier zonen; een wijze, een die zich slecht gedraagt, een eenvoudige en een die geen vragen kan stellen”. De *Haggada* gebruikt hier een veel voorkomende stijlform ‘De Tora spreekt’; de Tora wordt als het ware als een persoon gezien die het woord tot ons richt. Op vier plaatsen spreekt de Tora over het doorgeven aan de volgende generatie van de bijzondere gebeurtenissen, die geleid hebben tot de slavernij en de uiteindelijke bevrijding. De Tora leert ons zo dat er globaal vier typen mensen zijn, en dat we voor elk van die vier een andere benadering moeten kiezen. Het is misschien wel het meest becommentarieerde stukje tekst van de *seideravond*.

In geïllustreerde *Haggada*-uitgaven staan prachtige tekeningen van deze vier zonen. Ter introductie een belangrijk inzicht dat we uit de formulering van dit stukje kunnen leren. Bij ieder kind staat erbij ‘**één**’, één wijze, één eenvoudige, enz. dit benadrukt dat elk mens een uniek wezen is. Ieder is één. Het is belangrijk om in het contact met de medemens voor ogen te houden dat hij een uniek wezen is. Eén is ook een verwijzing naar *één Hasjem*. Ieder heeft in zich een G’ddelijke vonk, die niet zichtbaar is, een verbondenheid met **Hoger**.

Velen zien dit stukje van de vier zonen als een verwijzing naar vier levensfasen. De baby/peuter die nog geen vragen stelt, het opgroeiende nieuwsgierige kind dat al begint te vragen, de puber die alles belachelijk vindt en tot slot de volwassene die op zoek is naar diepgang.

De tweede zoon

Van de vier zonen is de tweede – degene die zich slecht gedraagt, de **rasja** – diegene waar verreweg de meeste commentaren over zijn geschreven.

De ‘rasja’, wat zegt hij: Wat is deze dienst voor jullie? Voor jullie en niet voor hem. En aangezien hij zichzelf heeft afgescheiden van de gemeente, heeft hij de Oorsprong (Hasjem) ontkend. En jij moet zijn tanden bot maken en zeg hem, dat Hasjem omwille van deze eredienst mij uit Egypte heeft gevoerd. Mij heeft Hij uitgevoerd en jou niet. Was jij daar geweest, dan was jij niet bevrijd.

Een negatieve benadering – geen tanden nodig

De *rasja* is verbaasd over de wijze waarop we Pesach vieren – dagenlange voorbereidingen, een enorme schoonmaak, uren in de keuken, met een enorme maaltijd als eindresultaat. Is dit een manier om Hasjem te dienen? Dat doe je in de sjoel, door gebeden, door andere religieuze handelingen, dat is een eredienst, maar niet zó door een eindeloos durende maaltijd! De *Haggada* geeft antwoord: maak zijn tanden bot. Jij denkt dat je Hasjem niet kunt dienen door een maaltijd?! Dan heb jij je tanden ook niet nodig. Wij denken dat we door de hele symboliek van alle gerechten die we eten Hasjem dienen.

Woord van de rabbijn

Een positieve benadering – behoud de connectie

We proberen het venijn uit zijn opmerking te halen, we maken zijn tanden bot. We zeggen hem: als jij in Egypte was geweest, dan was je inderdaad niet bevrijd. Maar heb jij even mazzel, nu ben je wel bevrijd en hoor je er wel bij!

Dit is ook een opdracht aan ons, om te streven naar het behoud van de connectie, zelfs wanneer iemand zichzelf ogenschijnlijk buitensluit. Uit mijn werk als justitierabbijn heb ik een ervaring die goed duidelijk maakt wat het is om de connectie te behouden. In dit geval met een gedetineerde, iemand die in de gevangenis zijn straf uitzit. (Uiteraard is de naam gefingeerd).

Blijven bezoeken

Louis dreigde ten onder te gaan aan zelfmedelijden. Hij verweet iedereen de afschuwelijke situatie waarin hij terecht was gekomen en had totaal geen hoop meer dat er nog iets van zijn toekomst terecht zou komen. Hij zou uitgeleverd worden en daar zou hij zijn laatste jaren moeten slijten in een gevangenis in een ver land, zonder enige hoop op een eerlijk proces. Wat had het leven nog voor zin? Ik zag het inderdaad ook somber voor hem in en zag hoe hij meer en meer in zichzelf keerde en steeds meer vervuilde en verma-

gerde. Ik heb de leiding van de gevangenis verzocht om extra goed op Louis te letten. Hoewel het steeds moeilijker werd om zinnige gesprekken met hem te voeren, ben ik hem blijven bezoeken, misschien wel tegen beter weten in. Even kort bij hem op cel zitten, even naar hem luisteren, de connectie behouden. Maar ik zag het niet rooskleurig in, zowel zijn kans om vrij te komen als ook zijn kans om zichzelf uit zijn lichamelijk en geestelijk verval te redden.

Door omstandigheden heb ik hem enige tijd niet kunnen bezoeken. Op een middag sta ik in de rij bij de kassa in de supermarkt om af te rekenen en word ik op mijn schouder getikt. Ik draai me om, maar herken de man niet die achter mij staat. "Ik ben Louis!" Hij zag er fris en schoon uit, verzorgd en met een heldere blik in de ogen! 'Geef de moed niet op', was de boodschap die Louis nu uitstraalde: "Jouw bezoeken hebben mij uiteindelijk weer wakker geschud, jij hebt mij hoop gegeven! Ik hoor er weer bij. Bedankt!" En voor mij een les, dat je nooit moet opgeven.

En dat is de positieve boodschap die de Haggada meegeeft in het stukje over de tweede zoon: blijf de connectie houden.

Uit Thuis en in Sjoel, Rabbijn Shimon Evers

Matzot van Hollandia

Ruben Vis

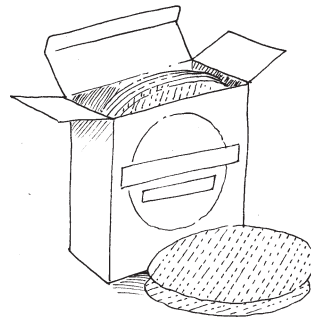
In Europa waren er tot voor kort zes matzebakkerijen; Paul Heumann in Straatsburg, René Neymann in Wasselonne, vlakbij Straatsburg, Rosinski in Parijs en Rakusen in Leeds. Vijf jaar geleden sloot Neymann de deuren; de matzefabriek bestond sinds 1850. En in 2003 startte er een matzebakkerij in Kiev. Ondanks de oorlog in Oekraïne worden wordt er dit jaar naar verwachting vanaf kort voor Pesach toch nog matzes gebakken. En dan is er een matzebakkerij in Enschede. De Nederlandse Hollandia matzes zijn dus weliswaar niet uniek, maar wel bijzonder. Want bijna nergens in Europa worden nog matzes machinaal gebakken. Van de paar nog functionerende bakkerijen bakt alleen Hollandia de matzes vierkant én rond.

Afgelopen najaar hebben de rabbijnen Maarsen, Wolff en Katz met een delegatie van NIK en Opperrabbinat een bezoek aan Enschede gebracht. Na eerst een bespreking in de imposante bestuurskamer van de prachtige sjoel in Enschede die vlak bij de fabriek ligt, toog het gezelschap naar de fabriek zelf. Het gietijzeren hart van de matzefabrieke is volgend jaar 100 jaar oud en werkt nog steeds als een tierelier. Aan het uiteinde van

de machine die met oven en al vele meters beslaat, zijn dit jaar twee aanpassingen gemaakt waardoor de kasjroetkwaliteit verder is verhoogd. Ook is de timer geautomatiseerd in verband met de 18-minutengrens en zijn er nog verdere maatregelen genomen om nog meer dan voorheen al het geval was te voorkomen dat het deeg de kans krijgt om na 18 minuten nog niet de machine in te gaan. Na 18 minuten wordt het deeg geacht te gaan rijzen. Waar het juist om gaat is dat de matze een matze is, omdat het deeg geen kans heeft gekregen om te rijzen.

Na de aanpassingen liet het rabbinaat van Amsterdam aan Hollandia matzes weten: "Uw bedrijf is een naam in onze gemeenschap en houdt een traditie van vele jaren levend. Voor veel van onze leden is uw product een onderdeel van hun Joodse leefwijze".

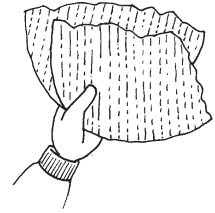
Zo gaan de Hollandia matzes op weg naar fabricage op een machine die volgend jaar het honderdste jaar aantikt. Het NIK en het Opperrabbinat zijn er trots op al vele jaren de kasjroetpartner van dit prachtige oer-Nederlandse bedrijf te zijn.

Kinderpagina

Zoek deze Pesach-woorden in de puzzel:

beentje	kaars	matzes	radijsje
charoset	kidoesj	matzebal	sederschotel
ei	lente	mierik	veer
hagada	leunen	nijl	vier
haleel	lied	pesach	wijn
jomtov	manisjtanna	peterselie	zoutwater

O	A	N	N	A	T	J	S	I	N	A	M
L	I	E	D	V	O	T	M	O	J	D	A
P	L	E	U	N	E	N	A	F	R	A	T
E	A	J	P	E	S	A	C	H	E	G	Z
T	E	S	O	R	A	H	C	K	T	A	E
E	M	J	B	N	L	E	E	L	A	H	B
R	I	I	E	I	M	N	J	I	W	R	A
S	E	D	E	R	S	C	H	O	T	E	L
E	R	A	N	L	E	N	T	E	U	I	I
L	I	R	T	S	R	A	A	K	O	V	E
I	K	L	J	I	N	M	A	T	Z	E	S
E	V	E	E	R	K	I	D	O	E	S	J

Schrijf de letters die over blijven in de vakjes:

--	--	--	--	--	--	--	--

Van de letters kun je een woord maken dat met matzes te maken heeft. Welk?

Voor meer leuke puzzels: kijk op www.jeled.net